

UDK: 341.211+355.48 (612)
Biblid 0543-3657, 62 (2011)
God. LXII, br. 1142, str. 30–51
Pregledni članak
Primljen: 12. april 2011.

*Slobodan JANKOVIĆ*¹

Libijska kriza i njene posledice

*„Zlo se više ne čini kao zlo.
Zlo se čini kao izgovor za dobro i pod maskom dobra.”*

Citat iz: TV teatar: Lična istorija, 15. maj 2011.

SAŽETAK

Protesti u Egiptu i Tunisu su se završili vojnim udarom ili relativno mirnom predajom vlasti nakon decenijama duge predsedničke vladavine. Vlasti su se povukle bez preduzimanja strane vojne intervencije, a kriza je bila izazvana rastom cena prehrambenih proizvoda. Vojna intervencija u Libiji, akcije, diplomatija i stavovi glavnih aktera su na svetlost dana izneli slabosti međunarodnog prava, krizu institucija UN i posebno, spoljne politike EU. Sadašnja kriza u Libiji i akcije nekih zapadnih sila dovode do dalje erozije suvereniteta, dajući na taj način naznake o transformaciji sadašnjeg svetskog poretka. Autor postavlja pitanje i analizira ponašanje posebno EU i ukazuje i razmatra razloge za preduzimanje vojne intervencije.

Ključne reči: Libija, suverenitet, vojna intervencija, odgovornost za zaštitu, globalizacija, SAD, EU.

Niz protesta u Alžiru, Tunisu, Jemenu, Egiptu i Bahreinu od decembra 2010. uplašio je i uzdrmao korumpirane i autokratske režime u islamskim zemljama od Maroka do Bahreina i Jemena. Protesti zbog poskupelih namirnica i loše ekonomske situacije počeli su u Alžiru i Tunisu u decembru 2010. i naizgled su ličili onima iz marta 2008, koji su zahvatili 30 zemalja širom sveta zbog drastičnog poskupljenja žitarica. Ipak, protesti su nastavili da se šire (nastavljeno je i povećanje cena hrane na svetskom nivou) po zemljama Severne Afrike i Bliskog istoka i samo u njima

¹ Mr Slobodan Janković, istraživač-saradnik u Institutu za međunarodnu politiku i privredu, Beograd. Rad je realizovan u okviru projekta „Srbija u savremenim međunarodnim odnosima: Strateški pravci razvoja i učvršćivanja položaja Srbije u međunarodnim integrativnim procesima – spoljopolitički, međunarodno ekonomski, pravni i bezbednosni aspekti”, Ministarstva nauke Republike Srbije, ev. br. 179029, za period 2011-2014. godine. Stavovi izneti u radu predstavljaju lično viđenje autora.

prerastali u političke, u smislu protesta protiv vladajućih režima pa i u pobune. U Libiji, zemlji sa izuzetnim socijalnim programima nije bilo protesta zbog hrane. Tamo je izbila pobuna za smenu vlasti. Posle prvih žrtava, za razliku od Jemena ili Bahreina, Zapad je reagovao. EU je dva-tri puta odlučila da pokrene humanitarnu (oružanu) intervenciju i na to se niko nije ni osvrnuo.² Tri lidera – Obama, Kameron i Sarkozy, dogovorili su se 22. marta da NATO preuzme komandu nad vojnom intervencijom Francuske i Velike Britanije na Libiju.³ Ubrzana procedura usvajanja Rezolucije SB UN koja omogućava vojnu intervenciju protiv Libije, samo mesec dana posle početka demonstracija i njihovog nasilnog gušenja (15. februara prve demonstracije a 17. marta je usvojena Rezolucija 1973), a bez uobičajene procedure – čekanje izveštaja sa terena – postavlja pitanje daljih promena i značaja Ujedinjenih nacija. U međuvremenu, uhodana medijska mašinerija izveštava o sve masovnijim demonstracijama u Siriji, sledećoj važnoj meti promena u regionu.

Slučaj Libije neizostavni je deo šireg procesa prevrata na Bliskom istoku i u Severnoj Africi. Kompleksnost rada koji bi se bavio procesima koji se pogrešno u medijima već nazivaju „arapsko proleće“ (pogrešno jer su započeli zimi, ali ne samo zbog toga) zahteva veći prostor. Zato smo odlučili da se ograničimo samo na analizu i ocenu stanja u Libiji.

Na slučaju Libije prelamaju se pitanja suvereniteta, jednog od osnovnih postulata međunarodnog prava i međunarodnih odnosa, legitimnosti oružane intervencije, funkcionalnosti spoljne politike EU i uloge velikih sila u unutrašnjim sukobima.

Ako je u slučaju Egipta i Tunisa moglo da se spekulise da je u pitanju pobuna gladnih i siromašnih, to u Libiji nije slučaj. Je li to borba za slobodu i demokratiju (uz podršku NATO bombi i projektila kad zatreba)? Jesu li to pobune islamista koji žele da uspostave islamsku demokratiju? Kako se bombardovanje Libije, delovanje specijalaca na terenu i naoružavanje pobunjenika uklapa u proklamovane ciljeve? Kakve su posledice po svetski poredak?

Naše polazne hipoteze su: a) razvoj pobune u Libiji podstaknut je i pomognut od strane spoljnih aktera; b) promena režima u Libiji deo je uspostavljanja novog regionalnog poretka; c) intervencija u Libiji predstavlja nastavak dalje promene svetskog poretka i urušavanja principa suverenosti kao jednog od temelja osnivačke povelje UN. Na taj način promoviše se novi vid humanitarnih intervencija pod pozivanjem na odgovornost na prevenciju, reakciju i zaštitu.

² European Parliament resolution of 10 March 2011 on the Southern Neighbourhood, and Libya in particular, P7_TA(2010)0246, 10 March 2011, Internet, <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&reference=P7-TA-2010-0246&language=EN>, pregledano: 10/04/2011.

³ “NATO all set to cross Mediterranean into Africa”, *Indian Punchline*, Internet, <http://blogs.rediff.com/mkbhadrakumar/2011/03/23/nato-all-set-to-cross-mediterranean-into-africa/>, pregledano: 02/04/2011.

Libija, velike sile i regionalni poredak

Savremena Libija, kao i pretežan broj država na Bliskom istoku zaostavština je kolonijalizma i rešenja istočnog pitanja – grabljenja za teritorije Osmanskog carstva od strane evropskih sila. Idući od Kazablanke do Karačija (pri čemu Pakistan spada u Srednji istok, pokatkad i u južnu Aziju, zavisno od podele) samo šest zemalja ima državotvornu tradiciju: Maroko, Egipat, Turska, Jemen, Izrael i Iran.

Nakon formalnog nestanka najvećeg broja i najznačajnijih kolonija i mandatnih teritorija, SAD i minorno SSSR postali su ključni saveznici većine dekolonizovanih zemalja, bivših metropola i ostalih koje nisu imale kolonijalnu prošlost. Posle napada na Sadamov Irak (januara 1991) i pored sporazuma o prijateljstvu Iraka i SSSR-a, nestao je i svaki značajniji uticaj Moskve. Posle toga, sve zemlje u regionu postale su američki klijenti izuzev Iraka (do 2003. godine), Irana, Sirije i Gadafijeve Libije. Irak i Avganistan su pod zapadnom okupacijom predvođenom opet Amerikom. SAD i druge zemlje Zapada, okupljene u NATO, vojno pojačavaju prisutnost od kraja Hladnog rata. Već od američkog nepristajanja na multilateralne pregovore sa zvaničnim Bagdadom o povlačenju iz Kuvajta i istovremenom povlačenju Izraela iz „okupiranih arapskih teritorija“, počinje nametanje sile i značajnog vojnog angažmana SAD i saveznika u regionu.⁴

SAD

SAD su iskoristile urušavanje drugog ključnog nosioca svetskog poretka, odnosno Sovjetskog Saveza, kako bi proširile svoj uticaj i u ovoj regiji što je bilo praćeno: 1) intenziviranjem Mirovnog procesa na Bliskom istoku (Jordan je priznao Izrael i potpisao mirovni sporazum 1994, Jaser Arafat i PLO priznali su postojanje Izraela 1993. godine; brojne zemlje Severne Afrike uspostavile su trgovinske odnose sa Izraelom – i opet ih zamrzle 2000. posle otpočinjanja Druge intifade); 2) stvaranjem NATO programa i inicijativa u regiji – *Mediterranski dijalog* (NATO Mediterranean Dialogue) od 1994. godine i *Istanbulske inicijative za saradnju* (Istanbul Cooperation Initiative) od 2004;⁵ 3) otvaranjem vojnih baza – američke vojne baze i vojne misije nalaze se u Saudijskoj Arabiji, Džibutiju, Kuvajtu, Bahreinu, Kataru, Kuvajtu, Turskoj, Iraku i Avganistanu, a francuska vojna baza otvorena je 2009. u UAE; 4) okupacijom Iraka i Avganistana pri čemu se dodatno kontroliše trgovina naftom i njena cena koja je plod berzanskih špekulacija i predstavlja neku vrstu dodatnog globalnog poreza na privredu koje uvoze ovaj i druge energente; 5) napadom NATO članica i posle NATO-a kao celine na Libiju, glavnog severnoafričkog proizvođača nafte i

⁴ Carol Migdalovitz, "The Middle East Peace Talks", *CRS Issue Brief for Congress*, April 5, 2002, p. 2.

⁵ Slobodan Janković, „Od Mediterana do Avganistana“, *Nacionalni interes*, br. 3, god. V, vol. 6, Beograd 2009, str. 174-75.

nezavisnog a vojno slabog aktera međunarodnih odnosa u regiji; 6) okupacija Avganistana od najveće je važnosti i za kontrolu svetske trgovine opijatima. Sve ovo učvrstilo je američki primat u regiji koja ima središnji položaj između Evrope, Afrike i Azije, a pruža se prema južnom rubu postsovjetskog prostora.

Rusija

Rusija poslednjih 20 godina, gradi na Bliskom istoku politiku prevencije snažnijeg američkog upliva na Kavkaz i nekadašnji meki trbuh SSSR-a. Ona to uspeva prvenstveno zahvaljujući opstanku režima u Damasku i Teheranu. Na potezu od Maroka do Avganistana, Ruska Federacija ima najbolje odnose sa državama koje ne sarađuju sa Severnoatlantskim savezom, dok ekonomsku saradnju razvija i sa državama koje su u različitim institucionalnim aranžmanima sa NATO.

Još od izbora Jevgenija Primakova za ministra spoljnih poslova (1996–1998), Moskva je nastojala da se šire angažuje na Bliskom istoku i u Severnoj Africi. Potezale su se stare veze i utvrđivale nove što je bilo praćeno, posebno u drugom Putinovom mandatu, izuzetnim rastom ruskog izvoza oružja, sirovina, saradnjom u oblasti nuklearne energije i drugog. Poslednja godina Putinovog drugog mandata, 2008. bila je i godina najveće ekspanzije, uključujući oblast nuklearne saradnje i to sa Libijom, Egiptom, Turskom i Marokom, pored ranijeg partnera Irana.⁶ Osim nuklearne saradnje, 2008. je bila i najznačajnija godina za rusko-libijske trgovinske odnose. Vladimir Vladimirovič Putin, predsednik RF, i libijski vođa revolucije Muamer Gadafi potpisali su niz sporazuma 17. aprila u Tripoliju kojima je otpisan libijski dug u visini 4,5 milijardi dolara u zamenu za vredne ugovore koje su dobile ruske firme. Nekoliko godina kasnije (2010) dve strane su potpisale ugovor o prodaji ruskog naoružanja (u javnost je izašla vest samo o malokalibarskom ličnom naoružanju) vrednog 1,3 milijarde dolara.⁷

Poslednja u nizu *nuklearnih saradnji* (Rusije i zemalja Bliskog istoka) jeste neprihvaćena ponuda ćudljivog libijskog vođe (tokom posete Rusiji 30. oktobra – 2. novembra 2008), Moskvi da između ostalog razviju saradnju na planu razvoja nuklearnih kapaciteta Libije.⁸ Tada je Gadafi Rusima nudio izgradnju vojnog pristaništa u Bengaziju, tražeći garanciju od pretnje sa Zapada. Rusija nije bila zainteresovana, možda svesna nemogućnosti da brani pozicije na južnom Sredozemlju.

⁶ Vidi više u: Slobodan Janković, „Osnovni elementi ruske bliskoistočne politike na početku 21. veka”, originalni, *Nacionalni interes*, br. 1-2, god. V, vol. 5, Beograd 2009, str. 297-304.

⁷ Выскazyвания А.Л. Кудрина информационным агентствам в Ливии, *Ministerstvo finansov Rossii* 17.04.2008, Internet, <http://www1.minfin.ru/ru/press/speech/index.php?id4=6010>, pregledano: 17/05/2011.

⁸ Tom Parfitt, „Gadafy offers Russia a naval base in Libya”, November 1, 2008, *The Guardian*, Internet, <http://www.guardian.co.uk/world/2008/nov/01/libya-russia-gadafy-united-states>, pregledano: 19/11/2008.

Ipak, podrška Rusije Zapadu u pogledu Libije glasanjem za Rezoluciju SB UN 1973 i kontroverznoj likvidaciji Osame Bin Ladena na teritoriji Pakistana umanjuje uticaj Rusije u regionu, koji je jačan od sredine 1990-ih.⁹ Istina je da su ruske snage u martu i aprilu 2011. izvele velike udare na islamske secesioniste u Ingušetiji uz upotrebu vazdušnih i kopnenih snaga i uhapsile dvojicu terorista osumnjičenih za bombaški napad na moskovskom aerodromu Domodedovo (januara 2011).¹⁰ Možda je nedostatak kritike ovakvih akcija Rusije bio cena za rusku poziciju prema politici Zapada u Libiji i akciji SAD u Pakistanu? Ali, suštinsko podržavanje Zapada u obračunu sa Libijom i Gadafigem lično narušava obnavljan ugled Rusije koji se samo drugačijim reagovanjem u slučaju Sirije i Irana mogu delimično sačuvati.

EU

EU s jedne, i Bliski istok i Severna Afrika s druge, imaju sličan broj stanovnika (2007. godine MENA – Severna Afrika i Bliski istok, sa Turskom imao je 432 miliona stanovnika a EU 495 miliona). Blagom rastu stanovništva u EU sa 80 odsto doprinosi mehanički priliv imigranata, dok je viši, mada opadajući rast na jugu i istoku Mediterana, doprinos lokalne stope fertiliteta.¹¹

Zapadnoevropske zemlje pored niske stope nataliteta imaju sporiji privredni rast i često stagnaciju od početka 21. veka, pa i njihov udeo u svetskoj trgovini opada. Primer je udeo EU u trgovini Afrike. Navedene zemlje su 1990. učestvovala sa 51 odsto u afričkoj trgovini a 2008. su spale na 28 odsto. Azijski udeo je, ponajviše zahvaljujući Kini i Indiji, porastao na 29 odsto. Šta više ruski izvoz u Afriku u periodu 2000-2008. rastao je u proseku godišnje 25 odsto, a kineski čak 39 odsto.¹²

Najčešća destinacija migranata sa Bliskog istoka i iz Severne Afrike jeste Evropska unija. Ona je jedan od partnera u zamrlom bliskoistočnom mirovnom procesu. Takođe, u okviru politike susedstva, EU je transformisala inicijativu francuskog predsednika Nikolasa Sarkozyja

⁹ Lavrov opravdao *ubistvo* Bin Ladena, tvrdeći da je u okvirima međunarodnog prava jer se radi o samoodbrani. „Lavrov: Amerikanci su s pravom ubili Bin Ladena“, 11. 05. 2011, Internet, http://www.vesti-online.com/Vesti/Svet/136569/Lavrov-Amerikanci-su-spravom-ubili-Bin-Ladena#komentar_greska, pregledano: 15/05/2011.

¹⁰ Vidi vesti na sajtu RIA novosti. Rusija je prema ovim izveštajima likvidirala više od 150 terorista od početka 2011. godine: Internet, http://rian.ru/defense_safety/20110510/372586125.html, i <http://rian.ru/incidents/20110429/369409638.html>, pregledano: 12/05/2011.

¹¹ EUROSTAT, Total population January 1 2011, 2.1.2-r1627-2011-03-11 (PROD), Internet, <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&plugin=1&language=en&pcode=tps00001>, pregledano: 13/05/2011.

¹² Maxi Schoeman, "Of BRICs and Mortar: The Growing Relations between Africa and the Global South", *The International Spectator*, Vol. 46, No. 1, March 2011, p. 38, 39; Gerrit Olivier, "From Colonialism to partnership in Africa-Europe Relations?", *The International Spectator*, Vol. 46, No. 1, March 2011, p. 57.

(Nicolas Sarkozy) *Mediterranske Unije u više nego skromnu Uniju za Mediteran(UzM).*¹³

Unija za Mediteran

Ova inicijativa predstavlja nastavak procesa iz Barselone – Evro-mediteranskog partnerstva (od 1995. godine). UzM na svoje sastanke i konferencije uvek poziva i predstavnika Arapske lige. Ključne namere ove inicijative koja okuplja članice EU i sve zemlje Sredozemlja koje nisu u EU (27+16), od Monaka do Jordana odnose se na zajednički rad u: 1) oblasti ekologije, 2) izgradnji saobraćajne infrastrukture, 3) zaštiti od prirodnih i drugih katastrofa, 4) planiranje razvoja solarne energije i 5) podsticaju malim preduzećima.¹⁴ Učinak ove inicijative posle dve i po godine gotovo je nemerljiv, blago rečeno neznatan. Prvobitnu verziju pukovnik Gadafi je odbacio rečima „Nismo ni gladni ni žedni da bi nam bacali kosku” a slično su reagovale vlasti Turske i Alžira.¹⁵ Nereagovanje EU i UzM na izraelsku akciju u Pojasu Gaze 2008. i 2009. kao da je sahranilo ovu inicijativu, koja opstaje na sajtovima Evropske unije i u kancelarijama sekretarijata u Barseloni. Zato Ričard Jangs i Ana Ešagi (Richard Youngs and Ana Echagüe) tvrde da je Brisel u odnosima sa Severnom Afrikom i Bliskim

¹³ Mapa je preuzeta sa internet adrese: [http://fr.wikipedia.org/wiki/Fichier: EU27-2008-Union_for_the_Mediterranean.svg](http://fr.wikipedia.org/wiki/Fichier:_EU27-2008-Union_for_the_Mediterranean.svg), 02/06/2011.

¹⁴ *Euro-Mediterranean Partnership (EUROMED)*, Internet, http://eeas.europa.eu/euromed/index_en.htm, pregledano: 13/05/2011.

¹⁵ Thomas Siemes, “Mare nostrum? L’Union Européenne et L’Union pour la Méditerranée”, *Documents, Revue du dialogue franco-allemand*, 2/09, p. 26.

istokom zanemario demokratiju, ekonomske integracije i energetske saradnju. Jedina razlika jeste saradnja u oblasti nadzora i kontrole migranata sa severnoafričkim državama – dakle bezbednosna saradnja.¹⁶ Zbog kontrole migranata EU je ostala nema na kršenja ljudskih prava i manjak pravičnosti na tuniskim izborima 2009, kada je Zinedin Ben Ali peti put zaredom stao na čelo Tunisa.¹⁷ Upravo u oblasti migracija Libija je bila pouzdan partner Italije.

Libija kao jedna od deset zemalja sa najvećim potvrđenim rezervama nafte i najčistijom naftom bitan je snabdevač pre svega Italije, Francuske a zatim i drugih članica EU. Kontrola libijske nafte koja donosi godišnji profit od barem 70 milijardi dolara bitna je i za kontrolu dotoka energenata pa posredno i za kontrolu privrede industrijskih i tehnoloških sila koje kupuju ovu naftu. Italija je bila pojedinačno najveći uvoznik libijske nafte (376 000 barela dnevno), a značajni uvoznici su bili i Francuska, Španija i Austrija.¹⁸ Kina je takođe uvoznik, ali libijskom naftom je u 2010. podmirivala ukupno tri odsto svojih potreba za *crnim zlatom*.

Učešćem u NATO bombardovanju Libije, Rim pokušava da sačuva barem deo ekonomskog kolača u eventualno post-Gadafijevoj Libiji. Naime, Italija koja je prema američkim diplomatskim depešama, neposlušan saveznik kada je u pitanju Rusija, najveći je gubitnik u aktuelnim događanjima u Libiji. Silvio Berlusconi je svojevremeno uspeo da sklopi velike poslove u oblasti izgradnje infrastrukture i nastavka prisustva energetskog državnog džina ENI-ja. Tada je (avgusta 2008) potpisan i *Ugovor o prijateljstvu* između dve zemlje čiji četvrti član navodno garantuje da Italija neće dopustiti napade na Libiju sa njene teritorije (tada je Gadafi sumnjao na mogućnost napada NATO-a i Amerike).¹⁹ Ministar spoljnih poslova Franko Fratini (Franco Frattini) nije direktno negirao ovu odredbu, koju je javno izneo Muamer Gadafi. On je rekao da taj sporazum nikako ne može negirati ranije međunarodne ugovore koje je Italija potpisala. Italijanska Unikredit banka (UniCredit) prva je zapadna banka kojoj je dozvoljeno da otvori ispostavu u Libiji.²⁰ Osim u oblasti građevine, bankarstva i energenata, italijanske kompanije su dobile poslove u oblasti telekomunikacija, putnog i železničkog saobraćaja i turizma. Italija je glavni

¹⁶ Richard Youngs and Ana Echagüe, "Europe, the Mediterranean, the Middle East and the Need for Triangulation", *The International Spectator*, Vol. 46, No. 1, March 2011, p. 27, 31.

¹⁷ "Tunisia is a strategic opportunity for the EU", *The European Council on Foreign Relations (ECFR)*, Internet, http://www.ecfr.eu/blog/entry/tunisia_is_a_strategic_opportunity_for_the_eu, pregledano: 10/05/2011.

¹⁸ Vidi: http://www.economist.com/blogs/dailychart/2011/02/libyan_oil, pregledano: 25/03/2011.

¹⁹ "Gheddafi: L'Italia non concederà le basi Usa e Nato contro la Libia", *La Repubblica* 2 settembre 2008, Internet, <http://www.repubblica.it/2008/05/sezioni/esteri/libia-italia/basi-gheddafi/basi-gheddafi.html>, pregledano: 22/04/2011.

²⁰ "Country Report: Libya", Internet, <http://www.gfmag.com/archives/133-january-2011/10948-country-report-libya.html#axzz1NRX3TsMe>, pregledano: 26/05/2011.

trgovinski partner Libije pošto apsorbira 20 odsto libijskog izvoza i pokriva 17,5 odsto libijskog uvoza.²¹

Evropska unija ima najkonfuzniju politiku spram akcije u Libiji. To je vidljivo iz izjava njenih najviših zvaničnika. Visoka predstavnica spoljnih poslova Evropske unije, Ketrin Ešton (*Catherine Margaret Ashton*), rekla je da EU podržava dijalog (nakon početka bombardovanja Libije) a predsednik EU, Herman Van Rompuj (*Herman Achille Van Rompuy*), da je cilj akcije u Libiji promena režima i da Francuska i Velika Britanija nisu mogli da pokrenu akciju bez podrške Saveta ministara EU. U svetlu negovanja dijaloga Ketrin Ešton je 22. maja inaugurisala kancelariju EU u Bengaziju (uporištu pobunjenika). Odgovarajući na pitanje poslanika Evropskog parlamenta o ovim kontradikcijama, predsednik EK, Manuel Barozo (*José Manuel Durão Barroso*), rekao je da bez podrške EU ne bi moglo doći do Rezolucije SB UN 1973 koja afirmiše „istorijski princip” odgovornosti zaštite – *responsibility to protect*.²² Evropski parlament je 10. marta 2011. tražio uspostavljanje zone neletenja nad Libijom i pozivao na kraj „brutalnog diktatorskog režima pukovnika Gadafija”.²³ Pre toga EU je razmatrala vojnu intervenciju krajem februara.²⁴ Konačno, Savet Evropske unije je 1. aprila doneo odluku da će doneti odluku (*sic!*), planove i druge neophodne mere kako bi pokrenuo vojnu intervenciju u Libiji pod nazivom *EUFOR Libya*. Sve ove odluke o odlukama će biti sprovedene u slučaju da to od EU zatraži Kancelarija UN za koordinaciju humanitarnih poslova (*United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs* (OCHA), paragraf 5). Ipak, određen je komandant operacije, italijanski kontraadmiral, kao i mesto operativnog štaba – Rim. Za finansiranje vojne misije, pri čemu Danska ne učestvuje u pokrivanju troškova, određeno je 7 miliona i 900 hiljada evra, a predviđeno je trajanje od četiri meseca kako bi se postigli ciljevi.²⁵ Pošto spomenuta Kancelarija UN nije uputila poziv i nije došlo do vojne misije EU, na sastanku ministara odbrane Saveta EU 3. maja ponovljena je spremnost EU da donese odluku o pokretanju misije *EUFOR Libya*, ako ih pomenuto telo UN pozove.²⁶ Ako imamo na umu da je vojna operacija Francuske, Velike Britanije i SAD *Odisejeva zora* već trajala od 19. marta, i da je NATO preuzeo komandu i pokrenuo misiju *Ujedinjeni zaštitinik* još 22. marta, sve

²¹ Vidi: *Libia: Rapporti paese congiunti Ambasciate/Uffici Ice estero 1^a sem. 2010*, Internet, <http://www.ice.gov.it/paesi/pdf/libia.pdf>, pregledano: 14/05/2011, str. 6-9.

²² Van Rompuy leads EU's go-ahead to military intervention in Libya – Nigel Farage, Internet, <http://www.youtube.com/watch?v=z2JZwFhwsqQ>, pregledano: 25/04/2011.

²³ *European Parliament resolution of 10 March 2011 on the Southern Neighbourhood, and Libya in particular*, op. cit.

²⁴ “UK urges pressure on Gaddafi, EU weighs intervention”, Internet, <http://www.reuters.com/article/2011/02/24/us-libya-britain-idUSTRE71N6M920110224>, pregledano: 13/03/2011.

²⁵ *Council Decision 2011/210/CFSP*, Official Journal of the European Union, L 89/18 5.4.2011.

²⁶ “Meeting of EU Chiefs of Defence”, Internet, <http://www.consilium.europa.eu/showPage.aspx?id=261=en>, pregledano: 20/05/2011.

napred navedeno deluje kao prvoaprilski šala, pri čemu sâm datum donošenja odluke o odluci daje dodatan komičan prizvuk.

Ipak, i pored zahteva pojedinih evropskih političara EU nije obavila svoju prvu humanitarnu (oružanu) intervenciju kako bi izvukla svoje civile zaposlene u Libijskoj džamahiriji. Međutim, to su učinile države članice pošto su stotine pripadnika elitnih jedinica Francuske i Velike Britanije bili u Libiji već u februaru 2011. a može se postaviti i razumno pitanje da li su ikada napustili libijsko tle? Jer, ko uostalom obučava libijske pobunjenike? Još krajem marta u stranoj štampi mogli su se pročitati izveštaji o delovanju britanskih SAS-ovaca u Libiji.²⁷ Danas je pitanje da li iza kamera koje prikazuju neuredne pobunjenike naoružane težim i lakšim naoružanjem koji se suprotstavljaju obučenijim i bolje naoružanim najamnicima i libijskoj regularnoj vojsci, stoje specijalci pojedinih zapadnih zemalja čiji snimci ne dopiru u javnost. Dovoljno je setiti se neobjektivnog izveštavanja zapadnih medija za vreme Drugog zalivskog rata i posebno akcije navodnog spasavanja vojnika Džesike Linč (Jessica Lynch) u Iraku, pa dovesti u pitanje i aktuelno izveštavanje.²⁸ Uostalom, nisu li zapadni mediji na samom početku demonstracija požurili da jave kako je Gadafi pobegao iz zemlje?

Početak iz besporetka

Osnivačka povelja UN je na insistiranje Staljina i De Gola učvrstila evropske principe međunarodnih odnosa koji su nametnuti ili prihvaćeni na svetskom nivou. Velike sile su i za vreme nove gvozdene zavese (ona je u istočnoj Evropi postojala i pre Drugog svetskog rata što navodi i Karl Haushofer 1931. godine) narušavale ovaj princip.²⁹ Bombardovanje SRJ bez odobrenja Saveta bezbednosti UN i ista praksa u slučaju početka okupacije Iraka (koja je tek *post festum* legalizovana) rušile su princip suvereniteta. Najnoviji slučaj Libije, ugrožava pomenuti princip još i više od agresije iz 1999. godine. Zašto?

Prvo je predsednik SAD prekršio povelju UN oružanom pretnjom Libiji, što je opšte mesto od osnivanja UN. Međutim, sada SB UN donosi Rezoluciju ne poštujući uobičajenu praksu čekanja izveštaja sa terena i autorizuje neokolonijsku oružanu intervenciju. Ustavni sud UN ne postoji pa ne može ni da ispita legalnost Rezolucije 1973.

Ranije rasprave o preempciji i prevenciji prestaju da bi ustupile mesto ogoljenoj agresiji kroz princip odgovornosti zaštite. Još 2008. gruzijski predsednik Saakašvili je gurnut u vojnu akciju da bi izazvao reakciju Ruske Federacije i potencijalno uzdrmao međunarodno pravo. Posledično

²⁷ "SAS 'Smash' squads on the ground in Libya to mark targets for coalition jets", Internet, <http://www.dailymail.co.uk/news/article-1368247/Libya-SAS-smash-squads-ground-mark-targets-coalition-jets.html>, pregledano: 24/04/2011.

²⁸ "Jessica Lynch Criticizes U.S. Accounts of Her Ordeal", Internet, <http://www.nytimes.com/2003/11/07/national/07LYNC.html>, pregledano: 18/05/2011.

²⁹ Karl Haushofer, *Geopolitica delle Pan-Idee*, Nuove Idee, Roma 2006, p. 48.

priznavanje Abhazije i Južne Osetije kao nezavisnih država to je i učinilo. Danas zapadne zemlje odlučuju kome će i koliko pripasti od prirodnih bogatstava Libije ili Iraka, ko će predstavljati pobunjene Libijce a ko legitimnu vlast u Avganistanu. Suverene države se ruše i kroz ekonomsku politiku koju promovišu Svetska banka i MMF još od 1970-ih godina. O tome je Mišel Čosudovski (Michel Chossudovsky) još 2003. napisao knjigu „Globalizacija siromaštva i Novi svetski poredak.” On navodi desetine primera zemalja u razvoju kojima je nametan program reformi MMF-a ili Vašingtona čiji su rezultat uvek bili povećanje siromaštva, cena namirnica i drugih proizvoda, jeftino preuzimanje domaćih preduzeća od strane međunarodnih korporacija – ukratko rečeno gubitak ekonomskog suvereniteta.³⁰

U kakvoj se atmosferi odigravaju promene (vlasti) na širem Bliskom istoku i posebno u Libiji:

a) Ubijanje Osame bin Ladena, bez suđenja (za razliku od Sadama Huseina) i posledično bez istraživanja njegove krivice, uz grubo kršenje suvereniteta Pakistana; b) glasanje na CNN-u da li treba ili ne ubiti Gadafija; c) NATO ubijanje libijskih civila, dece i unučadi pukovnika Gadafija a u ime zaštite civila; d) donošenje rezolucije u kojoj zemlje koje ne priznaju i ne pristupaju Rimskom statutu Međunarodnog krivičnog suda (SAD, Rusija i Kina) traže odgovornost za civilne žrtve u Libiji i referišu o tome tužiocu Međunarodnog krivičnog suda; e) Amerika i njeni saveznici u borbi protiv međunarodnog terorizma u Libiji se udružuju sa islamskim mudžahedinima protiv kojih su se borili u Iraku i Avganistanu.

Kakva je bila situacija u Libiji pre izbijanja pobune? Zašto je došlo do pobune i ko su pobunjenici?

Ima autora koji tvrde da je Libija duboko podeljeno plemensko društvo i da Gadafi nema dovoljnu unutrašnju legitimaciju zbog porekla iz manjeg plemena. Takođe i tvrdnje o „velikim socio-ekonomskim izazovima” u Libiji ostaju bez ikakvih detalja i referenci.³¹ Ipak, postavlja se pitanje verifikacije ovakvih tvrdnji.

Velika Socijalistička Narodna Arapska Džamahirija ima površinu od 1,757,000 kvadratnih kilometara, koju mahom čine pustinja i polupustinjske oblasti i 6,419,925 stanovnika od čega preko milion i dvesta hiljada stranih radnika. Muslimani suniti čine 97 odsto stanovništva. Potvrđene naftne rezerve su 43 milijarde barela a prirodnog gasa 1.48 biliona kubnih metara.

Libijski vođa revolucije od dolaska na vlast razgrađuje državne organe zbog čega EU ne može da primeni brojne mehanizme saradnje jer sa druge strane ne postoje odgovarajuće institucije. U zemlji je sproveden program decentralizacije i prenošenja vlasti i administrativnih nadležnosti na lokalni nivo. Libija je podeljena na 31 šabijat (*Shabiat*) – opštinu, koje imaju

³⁰ Mišel Čosudovski, „Globalizacija siromaštva i Novi svetski poredak”, Artist, Beograd, 2010, str. 403.

³¹ Alison Pargeter, „The Libyan-Swiss Crisis: A Lesson in Libyan Foreign Policy”, *The International Spectator*, Vol. 45, No. 3, September 2010, pp. 106-108.

надлежност над индустријом, образовањем и локалном администрацијом. Шабјат је даље подељен на мање народне скупштине. Многе институције централне власти су укинуте, па су пуковник Гадафи, војска, полиција, социјално осигурање и Општа народна скупштина готово једини гаранци јединства земље.³² Ипак, за разлику од Египта и других северноафричких земаља, Либија има далеко већи доходак по глави становника (12,062\$, ММФ октобар 2010), систем здравствене и социјалне заштите на вишем нивоу од многих високо развијених земаља: субвенционисане цене хране; бесплатно здравство и образовање; бесплатне куће и станови; саобраћај, водовод и канализација по ниским ценама доступни су свим грађанима па и онима у пустинјским оазам; пензије су веће од просека плате за последње три године рада...³³ Зато је и просечни животни век Либијца са 46 година за време краља Идриса 1960-их порастао на 72,4 године 2001. и 74 године 2009.³⁴

Велики недостатак Либије јесте што она представља можда највећи затвор на отвореном јер је становништву веома тешко да добије дозволу за излазак из земље. У погледу тврдње да племенске поделе додатно утичу на актуелну побуну једног броја Либијца, треба истаћи да су и Алжир и Мароко племенска друштва, то су поготову све државе Арабијског полуострва. Дакле, утичу али нису доминантне.

Многи кажу да су протести резултат високе незапослености међу младима – у Египту 25 одсто, Тунису до 30 одсто, за Либију нема поузданих статистика, процене иду и до 30 одсто, Либану 21 одсто. Према званичним подацима сиromaштво је у Алжиру веће него у Египту 23 одсто према 20 одсто, док је у Јемenu застрашујућих 45 одсто.³⁵ Међутим, стопа незапослености младих у Великој Британији је 20 одсто, у Италији 29 одсто а у Шпанији 42 одсто.³⁶ О Србији у којој је у октобру 2010. општа uposlenost била 37,7 одсто са још око 19,8 одсто uposlenih у сивом сектору боље је и не govoriti. До спорадичних немира у Либији је долазило и раније. Међу њима је и побуна на истоку земље која је угушена 1993. године. Тада се западне земље нису узбуђивале због цивилних жртава и нису посегле за војним ангажманом зарад заштите цивила. Очигледно, raspoloženje за интервенцију променјено је 2011. године.

Случај Либија, нафта, интервенција и друго

Пензионисани генерал Весли Кларк, у Србији познат по злу, одржао је 3. октобра 2007. предавање у Сан Франциску поводом објављивања своје

³² Paola Russo, "Welfare in the Mediterranean Countries: Great Arab Popular Socialist Lybian Jamahyria", *Centre for Administrative Innovation in the Euro-Mediterranean Region*, pp. 3-6.

³³ Paola Russo, "Welfare in the Mediterranean Countries: Great Arab Popular Socialist Lybian Jamahyria", op. cit., pp. 9-11.

³⁴ Isto, p. 12; i *Libya Country Report*, Internet, <http://www.bertelsmann-transformation-index.de/134.0.html?L=1>, pregledano: 21/05/2011.

³⁵ "North Africa: Arab Regimes Fear Bread Intifadah", *All Africa com*, 18 January 2011, Internet, <http://allafrica.com/stories/201101180480.html>, pregledano: 17/02/2011.

³⁶ "Young and jobless", *The Economist*, Dec 16th 2010, Internet, http://www.economist.com/blogs/dailychart/2010/12/youth_unemployment, pregledano: 18/02/2011.

knjige. Tada je izjavio da je posle 11. septembra 2001. došlo do političkog puča u SAD. On je rekao da mu je jedan oficir iz združenog Generalštaba u Pentagonu, prilikom posete 21. septembra 2001. rekao da će SAD napasti Irak. Šest nedelja posle napada na Avganistan, rekao mu je da će u narednih pet godina, SAD napasti i promeniti vlast u sedam zemalja – Iraku, Siriji, Libiji, Libanu, Sudanu, Somaliji i Iranu.³⁷ Klark je tada (2007. godine) rekao da problem u Iraku i Avganistanu nije broj vojnika već „Zašto smo tamo, sa kojom svrhom?!... To je pravo pitanje”. Naravno, neki planovi se ne ostvare u zamišljenom roku, a neki uopšte, ali je indikativno da je u Libanu 2005. došlo do povlačenja Sirije, da je Irak okupiran 2003, Sudan podeljen 2011, u vodama Somalije je od avgusta 2009. više NATO misija, Libija se bombarduje i samo su Sirija i Iran ostali sa režimima koji nisu u klijentelističkom odnosu prema Vašingtonu.

Libija je najbogatija zemlja naftom na severu Afrike i izvozi crnu tečnost i gas u Italiju i druge evropske zemlje ali i u Srbiju. Važnost Libije na lokalnom nivou, ogledala se i u bilateralnom sporazumu o readmisiji sa Italijom na kom osnovu je ova članica EU vraćala nedokumentovane imigrante koji bi preko Libije došli do njenih obala. Libija je izuzetna na severu Afrike i prema tome što vodi samostalnu unutrašnju i spoljnu politiku što ju je do sada svrstavalo u malobrojni red zaista suverenih država u poslednjih dvadesetak godina. Naftno bogatstvo Gadafi je koristio da natera strane kompanije da najveći deo prihoda ostave Libiji (EPSA-4 ugovori – obično preko 90 odsto) ukoliko žele da nastave ili započnu posao pronalaženja i eksploatacije. Posle ukidanja sankcija 2003. Libija je počela da se otvara za strana ulaganja, prevashodno u energetske sektor, usledile su investicije i u građevinarstvo i turizam, a od 2010. najavljeno je i ponovno otvaranje dva velika rudnika gvožđa.³⁸ Libijska naftna kompanija je najbolja nalazišta zadržavala za sebe, a strane firme su imale velike troškove i zbog malog broja novonadenih nalazišta nafte (27) u odnosu na broj bušotina (blizu 600). Firme koje su već imale ugovore o eksploataciji od 2007. forsirane su da ponovo pregovaraju i potpišu daleko manje povoljne EPSA-4 ugovore. Prema navodima Rojtersa (Reuters) u jednoj od depeša pristiglih operacijom Vikiliks, tvrdi se da su Gadafi i sinovi iznuđivali od zapadnih naftnih kompanija da plate 1,5 milijardi dolara koliko je Libija platila u fond za žrtve libijskih terorista iz 1980-ih. Italijanska ENI jeste bila primorana da uplati milijardu dolara 2007. ali da bi dobila ugovor do 2042. godine.³⁹ S druge strane, Libija je investirala u brojne zapadne firme nakon skidanja američkih sankcija: Repsol (Šp), Edf,

³⁷ “Wes Clark – America’s Foreign Policy ‘Coup’”, 05.11.2007, snimak na Youtube, <http://www.youtube.com/watch?v=TY2DKzastu8>, pregledano: 16/05/2011.

³⁸ Libya to resume iron ore production in 2010, 08 January 2010, Internet, <http://www.commodityonline.com/news/Libya-to-resume-iron-ore-production-in-2010-24527-3-1.html>, pregledano: 17/05/2011.

³⁹ Sara Ledwith, Cables show Libya pressed oil firms to reimburse terror costs, *Reuters*, Feb 23, 2011, Internet <http://www.reuters.com/article/2011/02/23/us-gaddafi-oilcompanies-wikileaks-idUSTRE71M5Y420110223>, pregledano: 27/02/ 2011.

Exxon, Siemens, British Petroleum, GlaxoSmithKline, Royal Dutch Shell, Bank Standard Chartered, Vodafone, Pearson, Alcatel Lucent, Chevron, Pfizer, Xerox, Halliburton i Honeywell (koja radi u vojnoj aerosvemirskoj industriji), EADS (evropska vojna industrija), Unicredit (7,8 odsto banke), Nestlé.⁴⁰ Libija je sa 100 miliona evra, krajem januara 2011, kupila udeo u Finmekanici (Finmeccanica), vodećem italijanskom proizvođaču oružja i najavila dalju kupovine deonice ove kompanije.⁴¹ Zamrzavanje libijske imovine kojom zemlje u kojima je Libija investirala (samo u SAD 33 milijarde dolara) izgleda slobodno raspolažu, poprima konture velike pljačke. Mahmud Džebrić (Mahmoud Gebril Elwarfally), tzv. privremeni premijer Prelaznog nacionalnog saveta Libijske Republike (vlada pobunjenika), prošao je *inicijaciju* (prihvaćen kao podoban) kod državne sekretarke SAD Hilari Klinton, ali je i od Evropskog parlamenta u Strazburu ocenjen kao podoban da vodi libijske islamističke i ostale borce za demokratiju,⁴² u članku u Njujork tajmsu 12. maja 2011. pohvalio je više puta SAD i 'međunarodnu zajednicu' (što je uobičajen termin za Zapad) za dosadašnju pomoć ali i zamolio za nastavak tempa NATO delovanja (nastavljanje bombardovanja njegove zemlje) ali i da još više pomogne u zaštiti civila, da se SAD pridruže Francuskoj, Italiji, Kataru i Gambiji u priznavanju njegove vlade (francusko i italijansko priznavanje vlade pobunjenika je skandal za sebe). Konačno, on traži da se pobunjenicima koje predvodi da novac koji je Gadafi (Libijski suvereni fond, državna i privatna preduzeća) uložio u inostranstvu makar u vidu zajma, povereničkih fondova ili drugim mehanizmima. Dakle, gospodin Džebrić koji je od strane EU i SAD, a ne od libijskog naroda, priznat za predstavnika pobunjenih civila (Šta je sa onima koji se ne bune i koji podržavaju režim Gadafija? Koliko je njih i da li su oni većina? – nezgodna su i nepoželjna pitanja na Zapadu) traži libijski novac, makar mu bio i pozajmljen a onda će valjda, nova slobodna Libija, platiti kamatu zapadnim zemljama što su joj pozajmle sopstveni novac?!⁴³

Kada su (ne)spontane pobune počele da se šire u regionu, Gadafi je kritikovao Ben Alija i Mubaraka za popustljivost. Uskoro mu je pružena prilika da se pokaže. Još u januaru je počeo sa ubrzavanjem izgradnje kuća

⁴⁰ "Kadhafi impose sa loi grâce au fric", *Courrier International*, 08.03.2011, *Internet*, <http://www.courrierinternational.com/article/2011/03/08/kadhafi-impose-sa-loi-grace-au-fric>, pregledano: 18/05/2011.

⁴¹ *Internet*, <http://www.ipopolari.it/news-internazionali/65-politica-internazionale/812-mentre-il-medio-oriente-brucia-gheddafi-compra-100-milioni-di-azioni-finmeccanica-diventa-un-po-padrone-di-armi-navi-e-aerei-non-si-sa-mai>, pregledano: 18/05/2011.

⁴² "Verhofstadt congratulates Mahmoud Gebril on being nominated as Prime Minister of the Libyan Interim Government", 24 Mar 2011, *Internet*, <http://pr.euractiv.com/press-release/verhofstadt-congratulates-mahmoud-gebril-being-nominated-prime-minister-libyan-interim>, pregledano: 03/04/2011.

⁴³ Mahmoud Gebril Elwarfally, "What the Libyan Resistance Needs", *The New York Times* May 12, 2011, *Internet*, <http://www.nytimes.com/2011/05/13/opinion/13elwarfally.html>, pregledano: 19/05/2011.

za stanovništvo koje ih nema (u Gadafijevoj Libiji stanovništvo dobija besplatno kuće od države) i oslobodio je 110 islamista (pripadnika LIFG-a – Libyan Islamic Fighting Group, LIFG), koji će se uskoro oružjem pridružiti pobuni.⁴⁴ Pošto je vojnim pučem Hosni Mubarak svrgnut 11. februara u Egiptu, nemiri su počeli u Libiji 15. februara.

Kršnju ljudskih prava prethodio je Izveštaj radne grupe za *Universal Periodic Review* od 4. januara 2011, koji izveštava o stanju ljudskih prava u Libiji za Savet za ljudska prava Generalne skupštine UN. Ovaj izveštaj je bio povoljan po Libiju i od 46 zemalja čak 36 se izjasnilo povoljno, a samo nekoliko je imalo nedvosmisleno negativan stav (Izrael, Švajcarska, Australija, Češka i Velika Britanija).⁴⁵

Zašto je onda došlo do pobune, ako ljudska prava i nisu bila tako ugrožena, ako je životni standard bio verovatno najbolji u Africi? Konačno, ko su pobunjenici?

Svetske agencije su obavestile javnost da su 15. februara izbili prvi protesti u Libiji. Tada i sledećeg dana je prema izveštajima lokalnih veb sajtova ubijeno sedam ljudi od nekoliko stotina koji su protestovali u Bengaziju zbog hapšenja lokalnog advokata (Fethi Tarbel). U demonstracijama je učestvovalo nekoliko stotina ljudi i oni su, prema izveštaju za Američki kongres od 18. februara 2011, zapalili nekoliko policijskih stanica i drugih vladinih zgrada.⁴⁶ Pošto su na njihovoj sahrani 17. februara ožalošćeni napali vojnu kasarnu u Bengaziju i gađali je molotovljevim koktelima, vojska je otvorila vatru i ubila njih dvanaest.⁴⁷ Ovaj dan, označen kao *dan besa* bio je petogodišnjica pobune islamista u Bengaziju, koji su 2006. proteste protiv danskih stripova o muslimanskom proroku Muhamedu preokrenuli u protest protiv vlasti.⁴⁸ Ne samo to, vojni komandant pobunjenika al Hasidi (Abdel-Hakim al-Hasidi) borio se protiv Amerikanaca u Avganistanu pa je 2002. godine uhapšen u Pešavaru, predan Amerikancima koji su ga kasnije predali libijskim vlastima. U Libiji je pušten iz zatvora 2008. godine.⁴⁹ Istočna Libija u kojoj je krenula pobuna jeste i proporcionalno najveće izvoriste islamista koji su se borili protiv

⁴⁴ Christopher M. Blanchard and James Zanotti, "Libya: Background and U.S. Relations," *Congressional Research Service (CRS)*, February 18, 2011, p. 2.

⁴⁵ *Report of the Working Group on the Universal Periodic Review: Libyan Arab Jamahiriya*, Universal Periodic Review, Human Rights Council Sixteenth session, 4 January 2011, A/HRC/16/15, pp. 6–13.

⁴⁶ Christopher M. Blanchard and James Zanotti, "Libya: Background and U.S. Relations," op. cit., p. 2.

⁴⁷ "12 killed as Libyan troops fire on mourners", February 19, 2011, Internet, <http://www.globalnews.ca/world/killed+Libyan+troops+fire+mourners/4316268/story.html>, pregledano: 17/05/2011.

⁴⁸ Christopher M. Blanchard and James Zanotti, "Libya: Background and U.S. Relations," op. cit., p. 1, footnote 3.

⁴⁹ "Libyan rebel commander admits his fighters have al-Qaeda links", The Telegraph 25 Mar 2011, Internet, http://www.telegraph.co.uk/news/world_news/africaandindianocean/libya/8407047/Libyan-rebel-commander-admits-his-fighters-have-al-Qaeda-links.html, pregledano: 02/05/2011.

Koalicionih snaga u Iraku.⁵⁰ Kako je agencija Rojters izvestila, i pre zvanične autorizacije Baraka Obame agenti CIA su na istoku Libije regrutovali pogodne ljude za vojnu obuku kako bi mogli da učestvuju u pobuni.⁵¹

Ipak, iako su protesti gotovo od samog početka prerasli u oružanu pobunu, UN su 26. februara uvele sankcije Rezolucijom SB UN 1970 a 17. marta je doneta i Rezolucija 1973 koja promovise princip R2RPR (Responsability to prevent, protect and react – odgovornost za prevenciju, zaštitu i reagovanje). Ovaj princip, doduše indirektno, primenjuje NATO još od Strateškog koncepta iz 1999. a afirmiše ga i u Lisabonskom konceptu od 2010. kojim sebi daje za pravo da predupredi sukobe i rizike po zemlje članice.⁵² Bilo je više inicijativa da se koncept prevencije, prvobitno preempcije uvede kao opravdanje agresije, odnosno vojne intervencije, u međunarodnim odnosima. Genocid u Ruandi, tumačenje događaja u Srebrenici, kontroverze oko slučaja Račak i definitivno teroristički napad u SAD od 11. septembra 2001. naglasili su ovakve teme. Još je 1998. gensek UN Kofi Anan rekao kako državne granice više ne treba da predstavljaju zaštitu za ratne zločince ili masovne ubice ("state frontiers should no longer be seen as watertight protection for war criminals or mass murderers").⁵³

Svetski samit UN je 2005. prvi put zvanično promovisao *odgovornost za zaštitu*.⁵⁴ Ovaj princip preimenovao je sličan princip humanitarnih intervencija a povodom bombardovanja Libije koristio ga je i predsednik SAD Barak Obama.⁵⁵ U Rezoluciji se odgovornost za zaštitu civilnog stanovništva pominje u uvodnom delu ali se u članovima 4, 6 i 8 autorizuju zemlje članice samostalno ili kroz regionalne organizacije i udruženja da uspostave zonu neletenja i koriste sva sredstva izuzev vojne okupacije kako bi zaštitili civile pod pretnjom napada. Kritiku rezolucije i odgovornosti zaštite iskazalo je više autora (A. Mezjajev, V. Engdal, kod nas Miša Đurković, Aleksandar Pavić). Tekst Rezolucije 1973 je problematičan jer osim što dozvoljava bilo kojoj članici da sama odredi način zaštite civila on ugrožava princip suvereniteta a i nije dovoljno jasan:

⁵⁰ "Anti-American Extremists Among Libyan Rebels U.S. Has Vowed To Protect", Internet, http://www.huffingtonpost.com/2011/03/19/extremists-among-libya-rebels_n_837894.html, 02/05/2011.

⁵¹ "U.S. agents were in Libya before secret Obama order", Reuters Mar 31, 2011, Internet, <http://www.reuters.com/article/2011/03/31/us-libya-usa-rebels-idUSTRE72U7NM20110331>, skidanje, 30/04/2011.

⁵² *Strategic Concept For the Defence and Security of The Members of the North Atlantic Treaty Organisation*, Adopted by Heads of State and Government in Lisbon, 2010.

⁵³ Prema: Matthew Krain, "International Intervention and the Severity of Genocides and Politicides", *International Studies Quarterly* (2005) 49, p. 364.

⁵⁴ *2005 World Summit Outcome: Achievements in Brief*, 14–16 September 2005.

⁵⁵ Bonney Kapp, "Obama's Libya Speech: The Highlights", March 28, 2011, CNN, Internet, in <http://whitehouse.blogs.cnn.com/2011/03/28/obamas-libya-speech-the-highlights/>, skinuto: 18/05/2011.

1) poziva na prekid vatre ali previđa da na to pozove sve strane u sukobu;

2) poziva na zaštitu civila uvođenjem zone neletenja i drugim sredstvima. Ali šta u slučaju da, kao što se i dešava, civilno stanovništvo Libije strada od stranog bombardovanja ili od *naoružanih civila*, tj. pobunjenika? Ubijanje Gadafigeve porodice, drugih kolateralnih Libijaca i povrh svega jedanaest imama u Bregi koji su došli zarad molitve za mir, samo produbljuje jaz i sukob između zapadnih zemalja i muslimana. Najpoznatiji srpski orijentalista prof. Darko Tanasković, zaključuje da je kolateralnim stradanjem imama u Bregi intervencionistička koalicija postigla cilj: „Od sada pa na dalje mir i slaganje između muslimana i hrišćana spustiće se nisko do nivoa postignutih u epohi krstaških ratova”. Da je tako potvrđuje i najnovije stradanje Kopta u Egiptu.⁵⁶ Najnovija agresija Zapada tako u islamskom mnjenju zaista poprima obrise krstaškog rata.

U pogledu ekstremnog kršenja ljudskih prava, u ovom slučaju gušenja narodnih protesta upotrebom ubojitog naoružanja, što za rezultat ima ubijanje i ranjavanje onih koji protestuju i drugih civila, te ubijanja civilnog stanovništva uopšte, вреди navesti nekoliko primera:

1) Istraživanje Marka Herolda (*Marc Herold*), profesora ekonomije na univerzitetu Nju Hempšir pokazala su da je jedna zemlja u koaliciji sa drugima ubila barem 3.767 civila između 7. oktobra i 10. decembra 2001 – u proseku minimum 62 civila dnevno – u trećoj zemlji. Ova zemlja ne samo da je u koaliciji sa drugima okupirala treću zemlju nego je i nastavila da ubija civile u toj zemlji ali preciznih podataka o tome nema jer niko ne vodi statistike. Prve procene počinju da se beleže tek od 2007. godine a misija UN u pomenutoj okupiranoj zemlji nastoji da na sve načine umani broj civila stradalih od vojnika prve zemlje. Zemlja okupator nikada nije bila pod sankcijama UN, njena vlast nije nikada osuđena za ubijanje civila iako ima dugu istoriju ovakvih zločina i svakako nije nikada vojno napadnuta od drugih zemalja zbog ubijanja civila, što dokazano čini u više zemalja sveta. Naravno, radi se o SAD a okupirana zemlja je Avganistan.⁵⁷

2) Prema pisanju *Haareca*, u izveštaju Izraelske vojske (IDF-a) tokom operacije „Liveno olovo” decembar 2008 – januar 2009, u Pojasu Gaze, izraelske trupe su usmratile 1370 ljudi od čega preko 600 militanata, 309 civila i 320 neidentifikovanih. Na izraelskoj strani bilo je trinaest žrtava, od kojih tri civila. Od 309 palestinskih civila, izraelska vojska tvrdi da su 189 deca ispod 15 godina.⁵⁸ Kasniji izveštaj istog izvora promenio je brojke pa

⁵⁶ Darko Tanasković, „Stragi ‘umanitarie’”, La Rinascita, 31 Maggio 2011, Internet, <http://www.rinascita.eu/index.php?action=news&id=8622>, pregledano: 01/06 /2011.

⁵⁷ Urađeno na osnovu izveštaja agencija za pružanje humanitarne pomoći, UN-a, svedoka sa terena, izveštavanja TV stanica, novina i novinskih agencija.

⁵⁸ „IDF: 600 Hamas men, 309 civilians died in Gaza offensive”, 25.03.09, Internet, <http://www.haaretz.com/print-edition/news/idf-600-hamas-men-309-civilians-died-in-gaza-offensive-1.272820>, pregledano: 16/05/2011.

su civili spali na 295 a stradalih palestinskih policajaca je 248. Drugi izveštaji, pa i Goldstonov, pominjali su veći broj stradalih civila. Međutim, izraelski komentatori su isticali da je njihova vojska proporcionalno usmrtila manje civila (manje od 1:1) nego NATO u Srbiji 1999, kada je prema njihovom mišljenju na jednog ubijenog vojnika išlo četiri ubijena civila.⁵⁹ Iako je Goldston u aprilu napisao u *Vašington Post*-u da danas više zna i da bi sada njegov izveštaj bio drugačiji on ne negira broj ubijenih niti promer civila. Jedino što čini, jeste da tvrdi da je Hamas namerno činio zločine a Izrael je slučajno i kolateralno ubijao civile.⁶⁰

3) U Saudijskoj Arabiji su iranski hodočasnici 31. jula 1987. započeli demonstracije u Meki na koje je saudijska policija odgovorila vatrom, a rezultat pucanja i stampea muslimanskih hodočasnika bio je 402 mrtvih i 649 ranjenih.⁶¹

4) Nemiri u Jemenu sa protestima protiv predsednika traju još od sredine januara ali ono što je još gore jeste da UN i pored izglasavanja Rezolucije koja je osudila stradanje civila u Jemenu 1994. nije ništa učinila da to i spreči.⁶² Osim toga, 2009. godine u saradnji sa vladom Jemena a izgleda na lično naređenje predsednika Baraka Obame, američka vojska je raketirala cilj u Jemenu. Tada je greškom ubila 35 civila (14 žena i 21 dete) i naravno za to nisu odgovarale ni Jemen ni SAD, a i kome bi?⁶³

5) Tokom februarskih protesta šiitske većine u Bahreinu, ubijeno je barem pet civila a proteste je ugušila saudijska vojska na poziv bahreinskog monarha. Naravno, ni EU, ni SAD niti druge zemlje i institucije nisu pozvale niti uvele sankcije Saudijskoj Arabiji i Bahreinu, a još manje su počele sa bombardovanjem ovih zemalja.⁶⁴

6) Konačno, kada su to bombardovane SAD zbog genocida nad Vijetnamskim narodom – ubijanja miliona i unakaženja životne sredine a onda i ljudi koji se hrane zemljom tretiranom agensima Oranž i Pink? Kada su i od koga bombardovani Amerika, Velika Britanija, Nemačka i Francuska a računi njihovih vladajućih političkih elita u inostranstvu konfiskovani zbog stradanja stotina hiljada dece u Sadamovom Iraku

⁵⁹ Civilian Casualties, Internet, <http://www.goldstonereport.org/controversies/civilian-casualties>, pregledano: 16/05/2011.

⁶⁰ Richard Goldstone, "Reconsidering the Goldstone Report on Israel and war crimes", *The Washington Post*, April 2, 2011.

⁶¹ Internet, http://en.wikipedia.org/wiki/1987_Hajj_Demonstrations, pregledano: 22/04/2011.

⁶² Internet, http://articles.latimes.com/1994-06-30/news/mn-10313_1_security-council, 18/05/2011.

⁶³ "Cable reveals US behind airstrike that killed 21 children in Yemen", *Raw Story*, December 2nd, 2010, Internet, http://www.rawstory.com/rs/2010/12/02/cable-reveals-airstrike-killed-21-children-yemen/?utm_medium=twitter&utm_source=twitterfeed, pregledano: 19/05/2011.

⁶⁴ "Protester shot point blank in the head as five are killed in violent clashes in Bahrain", *Dailymail*, May 04, 2011, Internet, <http://www.dailymail.co.uk/news/article-1366749/Bahrain-protester-shot-point-blank-head-5-killed-violent-clashes.html#ixzz1LNpJEGSo>

prouzrokovano međunarodnim sankcijama, a potom stradanja više od 600 (slovima *šest stotina*) hiljada Iračana u periodu mart 2003 – juni 2006? Ko je i da li je bombardovao, uvođio sankcije i preduzeo sve neophodne mere kako bi se američki vojni ekspanzionizam predstavljen kao širenje sloboda i demokratije zaustavio? – izlišna su pitanja. Ipak, ona su neophodna da bi se poremećeni diskurs u društvenim naukama a posebno u 'nauci' o međunarodnim odnosima iole vratio barem u okvire zdravog razuma, ako ne u domen potrage za naučnom istinom ili još više za Istinom.

Zbog navodne brige o civilima počelo je međutim bombardovanje Libije od strane anglo-francuske koalicije i SAD da bi sve preraslo u rat NATO-a. Pritom je i onako sročena Rezolucija 1973 prekršena od strane zemalja koje bombarduju Libiju radi navodne zaštite civila, jer i civili stradaju od njihovih bombi, pobunjenici koriste avijaciju, tenkove i drugu vrstu teškog i lakog naoružanja, a više od svega državni i zvaničnici NATO i EU javno izjavljuju da im je cilj promena režima što je direktno rušenje suvereniteta i nadilazi okvire Rezolucije SB UN 1973. NATO se žali da ne može uvek jasno da raspozna da li su snage na terenu Gadafijeve ili pobunjeničke pa otud i ponekad uništi pobunjeničke tenkove. Drugim rečima, NATO učestvuje u građanskom ratu u Libiji, potpiruje ga, a u tome asistira i EU. Jer Rezolucija 1973 ne govori o zaštiti pobunjenika, što je misija NATO. Prema tome, NATO i članice EU unutar njega vrše oružanu agresiju na Libiju i nemaju autorizaciju ni pod ionako pravno sumnjivom rezolucijom 1973! Kao i u ranijim slučajevima, civili, o kojima niko zapravo i ne brine, izgovor su za istorijski često prisutnu otimačinu i pljačku.

Naravno, u slučaju Jemena, nema vojne intervencije, a još manje u Bahreinu. Ona je moguća u Libiji, zemlji sa zanemarljivom vojnom snagom, koju nekažnjeno i bez rizika mogu da bombarduju evropske sile i SAD. Libija ima 5 miliona stanovnika a kako reče američki senator Džon Mekejn, nametanje zone neletenja neće biti teško jer je libijska protivvazдушna odbrana „nekako zastarela”.

Zaključak

Različito delovanje NATO i EU pokazuje da je Evropska unija, barem u pogledu spoljne bezbednosne politike i u domenu vojnog angažmana višestruko inferiorna u odnosu na NATO. EU i pored toga što su njene dve članice (Ujedinjeno Kraljevstvo i Francuska Republika) pokretači vojne intervencije; i nakon donošenja niza odluka kojima najavljuje svoje institucionalno učešće u vojnoj intervenciji ona to ne uspeva da realizuje. Protivljenje Nemačke ili neke druge članice bilo bi nedovoljno objašnjenje jer je Nemačka takođe član NATO saveza.

Cilj Amerike, ali i međunarodnog kapitala koji interese artikuliše često kroz politiku SAD, i međunarodnih finansijskih institucija u regionu bio je demokratizacija Bliskog istoka i severne Afrike – nastavak

pozapadnjavanja sveta kroz promociju postmoderne vizije liberalne demokratije; proširenje dominacije na Bliskom istoku kako bi postala apsolutni gospodar proizvodnje i trgovine naftom i gasom sa Bliskog istoka i Severne Afrike i time direktno uticala na privredni razvoj Kine, Indije i EU zavisnih od uvoza ovih sirovina, i ograničenje energetske diplomatije Rusije.

Pozapadnjavanje, odnosno tranzicija ka postdemokratskom globalizovanom svetu, ogleda se i kroz dalju eroziju principa suvereniteta, a time i osnovnih postulata međunarodnog prava i aktuelnih institucija svetskog poretka. Princip po kome vojno snažnije zemlje, bez opravdanja ili sa nedovoljnim objašnjenjima zavode sankcije, bombarduju, okupiraju vojno slabije zemlje (*jači tlači*) ili one koje na regionalnom nivou predstavljaju izazivača preti da formalizuje novo uređenje na svetskom nivou.

Promene na Bliskom istoku bile su i ostale borba za prirodna bogastva, zauzimanje strateški bitnih vojnih i trgovačkopomorskih odredišta. U tom smislu promena režima u Libiji jeste zbacivanje jedne od tri samostalne vlasti u širem regionu i grabež prirodnih bogatstava kojima zapadne megakorporacije i SAD dodatno utiču na politiku EU kao direktnog korisnika libijskih energenata. U Libiji je izbijalo više pobuna i one su uvek uspešno gušene od strane Gadafijevog režima. Poslednja je izbila u okviru promena na Bliskom istoku a interes za promenu Gadafija pokazale su one korporacije i vlade sa kojima su libijske vlasti pregovarale sa pozicija državnog interesa. S obzirom da je Libija bila jedina zemlja u regionu bez partnerskog odnosa sa SAD i da je imala najmanje povoljne aranžmane za strane kompanije u eksploataciji i korišćenju nafte i gasa na Bliskom istoku, promena vlasti pogoduje i Vašingtonu, očito i Londonu ali i moćnim finansijskim kartelima.

Bibliografija

1. Blanchard, Christopher M. and Zanotti, James, "Libya: Background and U.S. Relations", *Congressional Research Service (CRS)*, February 18, 2011.
2. "Cable reveals US behind airstrike that killed 21 children in Yemen", *Raw Story*, December 2nd, 2010, Internet, http://www.rawstory.com/rs/2010/12/02/cable-reveals-airstrike-killed-21-children-yemen/?utm_medium=twitter&utm_source=twitterfeed, pregledano: 19/05/2011.
3. *Council Decision 2011/210/CFSP*, Official Journal of the European Union, L 89/18 5.4.2011.
4. Čosudovski, Mišel, „Globalizacija siromaštva i Novi svetski poredak“, Artist, Beograd, 2010.
5. European Parliament resolution of 10 March 2011 on the Southern Neighbourhood, and Libya in particular, P7_TA(2010)0246, 10 March 2011, Internet, <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&reference=P7-TA-2010-0246&language=EN>, pregledano: 10/04/2011.

6. Gebril Elwarfally, Mahmoud, "What the Libyan Resistance Needs", *The New York Times*, May 12, 2011, Internet, <http://www.nytimes.com/2011/05/13/opinion/13elwarfally.html>, pregledano: 19/05/2011.
7. Goldstone, Richard, "Reconsidering the Goldstone Report on Israel and war crimes", *The Washington Post*, April 2, 2011.
8. "IDF: 600 Hamas men, 309 civilians died in Gaza offensive", 25.03.09, Internet, <http://www.haaretz.com/print-edition/news/idf-600-hamas-men-309-civilians-died-in-gaza-offensive-1.272820>, pregledano: 16/05/2011.
9. Janković, Slobodan, „Osnovni elementi ruske bliskoistočne politike na početku 21. veka”, originalni, *Nacionalni interes*, br. 1-2, god. V, vol. 5, Beograd, 2009, str. 297-304.
10. Janković, Slobodan, „Od Mediterana do Avganistana”, originalni, *Nacionalni interes*, br. 3, god. V, vol. 6, Beograd, 2009.
11. "Kadhafi impose sa loi grâce au fric", *Courrier International*, 08.03.2011, Internet, <http://www.courrierinternational.com/article/2011/03/08/kadhafi-impose-sa-loi-grace-au-fric>, pregledano: 18/05/2011.
12. Kapp, Bonney, "Obama's Libya Speech: The Highlights", March 28, 2011, CNN, Internet, <http://whitehouse.blogs.cnn.com/2011/03/28/obamas-libya-speech-the-highlights/>, pregledano: 18/05/2011.
13. Krain, Matthew, "International Intervention and the Severity of Genocides and Politicides", *International Studies Quarterly* (2005) 49.
14. Ledwith, Sara Cables show Libya pressed oil firms to reimburse terror costs, *Reuters* Feb 23, 2011, Internet <http://www.reuters.com/article/2011/02/23/us-gaddafi-oilcompanies-wikileaks-idUSTRE71M5Y420110223>, pregledano: 27/02/2011.
15. *Libia: Rapporti paese congiunti Ambasciate/Uffici Ice estero 1^ sem. 2010*, Internet, <http://www.ice.gov.it/paesi/pdf/libia.pdf>, pregledano: 14/05/2011.
16. Migdalovitz, Carol, "The Middle East Peace Talks", *CRS Issue Brief for Congress*, April 5, 2002.
17. "NATO all set to cross Mediterranean into Africa", *Indian Punchline*, Internet, <http://blogs.rediff.com/mkbhadrakumar/2011/03/23/nato-all-set-to-cross-mediterranean-into-africa/>, pregledano: 02/04/2011.
18. "North Africa: Arab Regimes Fear Bread Intifadah", *All Africa com*, 18 January 2011, Internet, <http://allafrica.com/stories/201101180480.html>, skinuto: 17/02/2011.
19. Parfitt, Tom, "Gadafy offers Russia a naval base in Libya", November 1, 2008, *The Guardian*, Internet, <http://www.guardian.co.uk/world/2008/nov/01/libya-russia-gadafy-united-states>, pregledano: 19/11/2008.
20. Pargeter, Alison, "The Libyan-Swiss Crisis: A Lesson in Libyan Foreign Policy", *The International Spectator*, Vol. 45, No. 3, September 2010.
21. *Report of the Working Group on the Universal Periodic Review: Libyan Arab Jamahiriya*, Universal Periodic Review, Human Rights Council Sixteenth session, 4 January 2011, A/HRC/16/15.
22. Russo, Paola, "Welfare in the Mediterranean Countries: Great Arab Popular Socialist Lybian Jamahyria", *Centre for Administrative Innovation in the Euro-Mediterranean Region*.
23. Schoeman, Maxi, "Of BRICs and Mortar: The Growing Relations between Africa and the Global South", *The International Spectator*, Vol. 46, No. 1, March

- 2011, pp. 38-39; Gerrit Olivier, "From Colonialism to partnership in Africa-Europe Relations?", *The International Spectator*, Vol. 46, No. 1, March 2011.
24. Siemes, Thomas, "Mare nostrum? L'Union Européenne et L'Union pour la Méditerranée", *Documents, Revue du dialogue franco-allemand*, 2/09.
25. *Strategic Concept For the Defence and Security of The Members of the North Atlantic Treaty Organisation*, Adopted by Heads of State and Government in Lisbon, 2010.
26. "Tunisia is a strategic opportunity for the EU", *The European Council on Foreign Relations (ECFR)*, Internet, http://www.ecfr.eu/blog/entry/tunisia_is_a_strategic_opportunity_for_the_eu, pregledano: 10/05/2011.
27. "UK urges pressure on Gaddafi, EU weighs intervention", Internet, <http://www.reuters.com/article/2011/02/24/us-libya-britain-idUSTRE71N6M920110224>, pregledano: 13/03/2011.
28. "Verhofstadt congratulates Mahmoud Gebril on being nominated as Prime Minister of the Libyan Interim Government", 24 Mar 2011, Internet, <http://pr.euractiv.com/press-release/verhofstadt-congratulates-mahmoud-gebril-being-nominated-prime-minister-libyan-interim>, pregledano: 03/04/2011.
29. Высказывания А.Л. Кудрина информационным agentstvam v Livii, *Ministerstvo finansov Rossii* 17.04.2008, Internet, <http://www1.minfin.ru/ru/press/speech/index.php?id4=6010>, pregledano: 17/05/2011.
30. "Young and jobless", *The Economist*, Dec 16th 2010, Internet, http://www.economist.com/blogs/dailychart/2010/12/youth_unemployment, pregledano: 18/02/2011.
31. Youngs Richard, and Echagüe, Ana, "Europe, the Mediterranean, the Middle East and the Need for Triangulation", *The International Spectator*, Vol. 46, No. 1, March 2011.
32. "Wes Clark - America's Foreign Policy 'Coup'", 05.11.2007, snimak na Youtube, <http://www.youtube.com/watch?v=TY2DKzastu8>, skinuto: 16/05/2011.
33. 2005 *World Summit Outcome: Achievements in Brief*, 14-16 September 2005.